

PÔSOBENIE BRATOV NOSÁKOVCOV V ŠARIŠI¹

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Na východe Slovenska po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867 bolo veľmi slabé zastúpenie národne uvedomelej inteligencie a ľudí zaujatých pre národné záujmy. V 60. a 70. rokoch 19. storočia tu pôsobili národne uvedomelí vzdelanci ako Michal Hlaváček, Baltazár Ružiak, Jonáš Záborský, Karol Szerday; a v Bardejove Karol Drahotín Ehn. K nim sa zaradili aj bratia Bohuš Nosák-Nezabudov a Bohumil Teofil Nosák. Verejná činnosť týchto národovcov bola čoraz viac obmedzovaná silnejúcim maďarizačným tlakom. Dali o sebe vedieť najmä odoberaním slovenskej národnej tlače, prispievaním do nej a drobnou ľudovýmičnou prácou.

V tomto roku uplynulo 140 rokov od smrti staršieho z bratov Nosákovcov, spisovateľa a prekladateľa *Bohuslava Timoteja Ignáca Nosáka*, ktorý zomrel 5. apríla 1877 v Sabinove (okres Prešov) a pred 130 rokmi, teda o desať rokov neskôr, 2. septembra 1887 zomrel jeho o rok mladší brat, národný pracovník *Bohumil Teofil Tertulián Nosák*. Obaja sa narodili v Tisovci na Gemeri v rodine učiteľa a evanjelického kňaza Ondreja Nosáka, ich matka bola Mária, rodená Kováčová. Mali ešte dvoch bratov a dve sestry. Základné vzdelanie získali od otca na ľudovej škole v Čiernej Lehote. Obaja bratia pôsobili v Šariši a v rámci svojich možností sa snažili pozdvihnúť národné uvedomenie tunajšieho ľudu.

Bohuslav Timotej Ignác Nosák,² známy aj pod pseudonymom Bohuš Nezabudov, sa narodil 3. februára 1818. Po ukončení ľudovej školy pokračoval v štúdiu na gymnáziu v Dobšinej a odtiaľ išiel v roku 1831 na lýceum v Levoči, kde študoval do roku 1838. Súčasne súkromne študoval slovanské jazyky, najmä srbský a ruský. Jeho zásluhou sa študentské hnutie na východe Slovenska aktivizovalo. V Levoči vstúpil do národného hnutia slovenskej mládeže a podieľal sa na publikovaní jej literárnych prác. Tu aj on vstúpil do literatúry poetickými prvotinami v rukopisnom zborníku levočského lýcea *Liber memorialis Societas* (1835 – 1838). Rozhodol sa pre štúdium teológie, ktoré absolvoval v rokoch 1838 – 1840 na lýceu v Prešporoku (Bratislave) a po jeho ukončení bol v roku 1840 vysvätený za kňaza. Prvý rok žil u svojich rodičov v Čiernej Lehote a potom v rokoch 1841 – 1842 bol kaplánom u popredného predstaviteľa štúrovskeho hnutia Michala Miloslava Hodžu v Liptovskom Sv. Mikuláši, neskôr pôsobil ako vychovávateľ v Pešti. V rok 1845 prišiel do Prešporoku a pracoval ako redaktor Slovenských národných novín a prílohy *Orol tatranský*. Patril k významným básnikom a spisovateľom štúrovej generácie a bol blízkym spolupracovníkom Ľudovíta Štúra. Zaradil sa k slovenským účastníkom Slovenského zjazdu v Prahe 2. – 12. júna 1848. V revolučných rokoch 1848 – 1849 neostal bokom, pripravoval dobrovoľnícky zbor vo Viedni, bol druhým tajomníkom Slovenskej národnej

-
- 1 Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-15-0036 *Východné Slovensko v 19. a 20. storočí vo vzťahu centra a periférie*.
 - 2 Bohuslav Timotej Ignác Nosák (používal aj pseudonym Boguslav Šajavský, Podhájsky, Slavian iz Ugarske, Slavjan Gemerský). Bližšie: *Slovenský biografický slovník IV. zv. M – Q*. Martin : Matica slovenská, 1990, s. 295.

rady (SNR). Po porážke maďarskej revolúcie v auguste 1849 pracoval na rôznych miestach ako úradník v Ratkovej, notár v Revúcej, aktuár v Rožňave, slúžny v Dlhej Vsi. Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867 bol bez nároku na penziu prepustený a tak sa s podlomeným zdravím rozhodol ísť k svojmu bratovi evanjelickému farárovi Bohumilovi do Sabinova, kde žil desať rokov až do smrti 1877.

Sabinov a okolie neboli preňho celkom neznámymi, pretože ešte v roku 1843 sa tu zdržiaval počas svojej cesty na východné Slovensko a Zakarpatskú Ukrajinu. Námety a inšpirácie získané počas týchto ciest zúročil vo svojej prozaickej tvorbe. Dojmy zo Sabinova zachytil v cestopisej spomienke *Listy z neznámej zeme*. Kontakt so Sabinovom udržiaval aj prostredníctvom svojho brata Bohumila. V Sabinove spočiatku ťažko znášal rozširujúcu sa maďarizáciu, ktorú presadzovali tunajší vyššie postavení svetskí i cirkevní predstavitelia. Rozhodol sa venovať literárnej a prekladateľskej tvorbe. Neskôr sa jeho záujmy rozšírili na mesto a okolie, pre tunajších občanov bol „súkromným notárom“, vybavoval im písomnosti rôzneho charakteru a čoskoro sa stal ich vyhľadávaným radcom, ochrancom a dôverným priateľom.

V širšom rámci sa jeho pozornosť upierala na predovšetkým na vzdelancov a národovcov v Šariši – na Jonáša Záborského v Župčanoch, Karola Ehna v Bardejove, Jána Šteca v Kokošovciach pri Prešove a iných, ako aj na mládež študujúcu na Prešovskom evanjelickom kolégiu. Udržiaval s nimi kontakty, ako aj s činiteľmi pôsobiacimi v centre slovenského národného života v Turčianskom Sv. Martine. Zvlášť veľký význam pre slovenskú kultúru a jej šírenie na východnom Slovensku, najmä v Šariši, a pre rozvoj vlastnej tvorivej aktivity mala Nosáková intenzívna spolupráca s martinským kníhtlačiarskym účastinárskym spolkom, ktorého bol účastinárom. Veľmi často sa obracal na jeho predsedu a správcu, aby mu vydali jeho práce, ktoré boli venované aj východnému Slovensku. Nosáková veľmi tvorivá, konštruktívna a aktívna spolupráca s kníhtlačiarskym účastinárskym spolkom sa prejavovala vo viacerých smeroch. Dôležitou zložkou bola najmä jeho rozsiahla a úspešná kolportérska činnosť na východnom Slovensku, najmä v Šariši, a to takmer celej edičnej produkcie spolku (učebníc, kalendárov, beletrie, časopisov a i.). Tým sa stal na východnom Slovensku v prvej polovici 70. rokov 19. storočia najvýznamnejším propagátorom a rozširovateľom slovenskej knihy, vzdelanosti a šíriteľom slovenského národného života. Bohuš Nosák bol v Šariši a v širšom východoslovenskom rámci splnomocnencom kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku a konateľom prvej oficiálne povolenej celonárodnej kultúrnej ustanovizne Slovákov Matice slovenskej na východnom Slovensku. Staral sa o to, aby jej členovia riadne dostávali knihy, platili členské príspevky a zabezpečoval spojenie Šariša s ústredím Matice slovenskej. Získaval pre obe inštitúcie podporu východoslovenských vzdelancov a prívržencov ich programu a činnosti. Najlepšie to dokumentuje jeho starostlivosť o starnúceho Karola Ehna ako zakladajúceho člena Matice slovenskej a jedného z najvýznamnejších účastinárov kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku – staral sa o jeho účastiny, písomnosti a zabezpečoval jeho kontakty s oboma spolkami.

Aj v Sabinove vzdialenom od centra národného života Bohuslav Nosák pozorne sledoval slovenský národný, kultúrny a literárny život prostredníctvom bohatej korešpondencie, správ v časopisoch a novinách a tak bol dostatočne oboznámený so slovenským národným životom. Počas pobytu v Sabinove prispieval svojimi literárnymi prácami do časopisu Orol. Všímal si život ľudí v Šariši, ich sociálne postave-

nie, ľudové kroje, zvyky, piesne. Žiaľ, v Sabinove žil vo veľkej finančnej tiesni, čo sa prejavilo na jeho zdravotnom stave a celkovej činnosti. Roky prežité v Sabinove boli rokmi najväčšej biedy. Bol odkázaný na milosť chudobného brata, na pomoc rodiny a známych. Snažil sa privyrobiť si predávaním kníh a kalendárov, učil sa cudzie jazyky a písal žiadosti o prijatie do zamestnania, neúspešne. Jeho situáciu zhoršila vážna choroba. Nestal silami a napriek pomoci najbližších vo veku 59 rokov v Sabinove zomrel. Je pochovaný na miestnom cintoríne.

Jeho o rok mladší brat *Bohumil Teofil Tertulián Nosák* sa narodil 14. októbra 1819. Aj on pokračoval v štúdiu na evanjelickom lýceu v Levoči (1832 – 1836), kde študoval syntax, rétoriku a gramatiku, na rok išiel študovať na gymnázium v Gemeri a potom sa vrátil opäť do Levoče, kde v rokoch 1837 – 1842 študoval filozofiu a teológiu. Počas štúdia na levočskom lýceu sa aktívne zapojil do činnosti slovenského študentského spolku. Patril k národne najuvedomejším slovenským študentom. Po ukončení štúdia na tejto škole pomáhal otcovi pri vykonávaní kňazských povinností v Čiernej Lehote. V rokoch 1844 – 1847 bol vychovávateľom dcéry Jána Kollára v Pešti. V roku 1847 ho vysvätili za kňaza, tri mesiace pôsobil ako evanjelický kaplán v Pozdišovciach a od roku 1847 až do roku 1877, teda 30 rokov, bol evanjelickým farárom v Sabinove.

Jeho činnosť v národnom hnutí úzko súvisela s pôsobením brata Bohuslava. Aj on sa angažoval v revolučných rokoch 1848 – 1849, medzi obyvateľmi východného Slovenska šíril prvý politický program Slovákov *Žiadosti slovenského národa* z 10. mája 1848 a proklamáciu *Bratia, Slováci! Zabezpečoval kontakt SNR s poľským národným hnutím a ruským vojskom na Haliči, Alexandrovi Záhorskému pomáhal pri nábore dobrovoľníkov a organizovaní národnej gardy v Sabinove. Sabinovská evanjelická fara sa tak v roku 1848 stala jedným z ohnísk revolučného hnutia. V novembri 1848 bol B. Nosák zatknutý, stoliční úradníci mu skonfiškovali všetky písomnosti a 16. novembra 1848 ho prísne stráženého odviezli do Prešova, kde bol väznený a odovzdaný štatariálnemu súdu v Pešti. Obvinili ho zo spojenia s panslávami, šírenia *Žiadosti slovenského národa*, z kontaktov s Poliakmi, ako i z toho, že medzi jeho písomnosťami našli list od Ľudovíta Štúra z januára 1848 o zriadení kníhkupectva na východnom Slovensku a ďalšie nebezpečné písomnosti. Počas súdneho procesu vystupoval veľmi odvážne, bránil právo Slovákov používať slovenčinu ako svoju reč a vyslovil presvedčenie o jej života schopnosti. Bohumil Nosák bol odsúdený na trest smrti. Po obsadení Pešti cisárskym rakúskym vojskom bol prepustený a tak sa v januári 1849 vrátil do Sabinova. Opäť sa zapojil do revolučného diania a zúčastnil sa na zimnej výprave slovenského dobrovoľníckeho zboru, ktorý na jar 1849 došiel až na východ Slovenska. Po príchode maďarskej revolučnej armády ušiel do Haliče a vrátil sa až s ruským vojskom.*

Po návrate do Sabinova bol sústavne sledovaný, obmedzovaný v písomných i osobných kontaktoch, bol označený za „pansláva“ a vnímaný ako úhlavný odporca maďarizácie slovenských obcí a miest. Postupne sa aktivizoval v cirkevnom i národnom živote v meste, nadviazal priateľské kontakty s ďalšími národovcami pôsobiacimi na východnom Slovensku, najmä s Jonášom Záborským, Jánom Hlovíkom, Michalom Hlaváčkom, ale i rusínskymi buditeľmi Alexandrom Duchnovičom a Alexandrom Pavlovičom, stal sa aj aktívnym členom rusínskeho podporného Spolku sv. Jána Krstiteľa v Prešove. Sabinovská fara sa stala počas jeho pôsobenia

vyhľadávaným strediskom národného, kultúrneho a duchovného života mesta i celej toryskej kotliny. Intenzívne pracoval na rozvoji vzdelanosti tunajšieho ľudu v pravidelných nedeľných školách, požičiavaním slovenských kníh a časopisov a usporadúvaním rôznych kultúrno-spoločenských podujatí.

Spoločenský a celkový život na sabinovskej evanjelickej fare sa pozdvihol po príchode jeho staršieho brata Bohuša. Po jeho smrti odišiel zo Sabinova do Čiernej Lehoty, bol zborový farár, kde predtým pôsobil jeho otec. Dlho tu však nevydržal. Neustále prenasledovaný známym maďarizátorom superintendentom Štefanom Czékusom za svoje národné a slovanské presvedčenie a svojej manželky Amálie sa rozhodol dobrovoľne ukončiť svoj život.

Bratia Nosákovci sa svojou činnosťou zaradili medzi významné osobnosti v Šariši v 60. a 70. rokoch 19. storočia. V tom čase tu nepôsobil žiaden slovenský čitateľský či hospodársky spolok alebo iná organizácia, ktorá by vyvíjala činnosť v národnom duchu. Aj slovenské časopisy tu dochádzali len v malom množstve. Obaja bratia sa aktívne zapojili do práce v regióne a posilnili rady na východe Slovenska pôsobiacich slovenských národne uvedomelých vzdelancov.

Použitá literatúra:

- SEDLÁK, Imrich. *V čierťaziach búrok*. Martin : Matica slovenská, 2001, s. 237-239. ISBN 80-7090-593-X.
- Dejiny Sabinova*. Zost. Peter KÓNYA. Sabinov : Mestský úrad Sabinov, 2000, s. 259. ISBN 80-968348-6-X.
- Dejiny Bardejova*. Zost. KOKUĽA, Andrej – LUKÁČ, Andrej – TAJTÁK, Ladislav. Bardejov : Východoslovenské vydavateľstvo, n. p., Košice pre Šarišské múzeum v Bardejove, 1975, s. 230.
- Bohuš Nosák-Nezabudov. In *Slovenské pohľady*, roč. 43, 1927, č. 4, s. 261-265.
- LAZAR, Ervín. Literárny Šariš 19. storočia. 4. In *Nové obzory : spoločenskovedný zborník východného Slovenska*. 23. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1981, s. 126 – 163.
- BÁBELA, F. Bohuš. Nosák-Nezabudov. In *Nové obzory : spoločenskovedný zborník východného Slovenska*. 20. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1978, s. 121-139.
- Slovenský biografický slovník* IV. zv. M – Q. Martin : Matica slovenská, 1990, s. 295. Heslo Nosák, Teofil Tertulián Bohumil.
- Slovenský biografický slovník* IV. zv. M – Q. Martin : Matica slovenská, 1990, s. 295-296. Heslo Nosák, Timotej Ignác Bohuslav.